

сата впечатления си, все по-често споменават името на Вазов, като непрекъснато изтъкват заслугите му за развитието на българската литература и култура от този период. Първата информация за автора на „Под игото“ в полската преса се съдържа в статията на Бронислав Грабовски „Дума за съвременната българска литература“ в 1884 г.¹ Авторът на статията споменава името на Вазов и го нарича „най-изтъкнат представител на българската поезия“. Други бележки за Вазов е публикувал проф. Александър Яблонски в списание „Kraj“ и Владимир Заборски в статията си „Общ преглед на българската литература“ в списание „Przegląd Powszechny“. През следващите години се появяват нови бележки и съобщения за българския писател, които са вече по-подробни и по-конкретни. В 1887 г. за него пише Й. Гайслер в списание „Życie“, след това И. Р. Романчук в списание „Kraj“. Най-главни и най-ценни сред тези публикации са рецензиите на Титус Соподзко за стихотворенията и разказите на Вазов „Звукове“, „Драски и шарки“, „Италия“ и „Поеми“, поместени в „Przegląd Powszechny“, 1893—1895.²

Най-голяма популярност на Вазов в Полша носи първият превод на романа му „Под игото“, направен в 1895—1896 г. Преводачката Хелена Соподзко съпровожда превода си с предговор, в който подробно запознава читателите с биографията на автора и прави обстоен преглед на творчеството му. Като тълкува и анализира преведения от нея роман, авторката на предговора свързва творчеството на Вазов с някои основни моменти от живота му, изтъква безкористната му служба на народа и неразривната връзка на творчеството му с действителността. Веднага след превеждането на романа се появяват редица възторжени рецензии, между които важните са написани от Ходие и Вл. Буковински. Все по-често се срещат биографични сведения и бележки за творчеството на Иван Вазов, поместени в отделни списания, сборници, енциклопедии, но в същност никой не се занимава задълбочено с творчеството му.

На широката общественост в Полша Вазов стана известен в 1950 г. във връзка с чествването на стогодишнината от рождението му. Бяха организирани и проведени много чествувания и тържества, след които се появиха не само редица преводи на неговите произведения, но също статии и брошури, посветени на творчеството му. В продължение на няколко месеца полският периодичен печат непрекъснато поместваше статии, съобщения и бележки за живота и делото му. На живота и литературното наследство на поета бяха посветени специални предавания по радиото. Това не бяха самотелни тържества. Чествването на юбилейната Вазова годишнина се превърна в спонтанна обществена проява, която не само популяризираше творчеството на големия български писател, но изигра значителна роля за сближаване на българския и полския народ, за укрепване на културните връзки и сътрудничеството между нашите два народа. Никога по-рано в Полша не се е говорило и писало така много за Вазов.

По този повод българското посолство в Полша издаде специален бюлетин за 100-годишнината от рождението на Иван Вазов,³ а Славянският комитет в Полша — брошурата „Иван Вазов (1850—1921)“, в която бяха поместени статиите: „Иван Вазов — поет на народното освобождение на България“ от Северин Поляк, „Вазов — велик народен поет“ от Людмил Стоянов, „Обществени елементи в творчеството на Вазов“ от Тодор Павлов и „Принос към естетиката на Вазов“ от Куйо Куев.⁴ Брошурата съдържа също произведения, преведени на полски, и първата библиография на Вазов от Адам Брош — за съжаление тази библиография не е съвсем точна.

Едва в 1967 г. в серията „Профили“, издавана от Wiedza Powszechna, се появи първата в Полша монография за Иван Вазов, издържана в научно-популярен стил (203 страници). Неин автор е тогавашният преподавател в Ягелонския университет в Краков славистът Едвард Можейко.⁵

Както се знае, за Вазов са написани десетина книги и стотици статии. Библиографията, посветена на неговия живот и творчество, е наистина много голяма. При това положение да се

¹ Kłosy, 1884, I, с. 317, „Słowo o bieżącej literaturze bułgarskiej“.

² Пишат за това подробно в своите горепосочени вече статии К. Куев и Х. Чайка.

³ Amb. Lud. Rep. Bułg. — Biuletyn specjalny z okazji 100-jej rocznicy urodzin Narodowego Poety Ivana Vazova, 1950 г.

⁴ Ivan Vasov (1850—1921), W-wa 1950, Nakładem Komitetu Słowiańskiego w Polsce.

⁵ Ivan Vazov — Edward Mozejko, Wiedza Powszechna, W-wa, 1967.

направи обстойна синтеза на творчеството на тази изключителна личност в историята на българската литература е намерение не само много смело, но и отговорно, дори ако книгата е замислена като научно-популярна.

Както вече казахме, името на Иван Вазов поляците знаят отдавна благодарение на преводите на неговата проза на полски език. Но това съвсем не означава, че този изтъкнат български писател въпреки плодотворната си петдесетгодишна литературна дейност, която обхваща две важни епохи от преди освобождението на България от турско робство чак до края на Първата световна война, е известен в Полша, а творчеството му — достатъчно познато. Следвайки намерението си релефно да изобрази силуета на големия български писател и да характеризира епохата, в която той живее, Е. Можейко ни представя неговото творчество на фона на историческите събития, обществените и литературните явления на Вазовото съвремие. Книгата ни дава картина от литературната дейност на Вазов в различните периоди на неговия живот. Можейко прави проникновена, старателна и подробна оценка на неговата проза, поезия и публицистика. Книгата му свидетелствува за добрата му подготовка и отличната ориентация в избраната тема. Тя не само запознава полския читател с личността на писателя, но и с тогавашната действителност в България и сформилите се литературни течения и с другите личности, действащи в този период. Монографията се характеризира с критическа обективност. Авторът на монографията посочва някои проблеми от политически и литературен характер, свързани с Вазов, и ги коментира.

Книгата се състои от няколко части, които по композиционната структура са съобразени хронологично с живота на поета; частите са озаглавени: „Детство и младост“, „Години на скитане и поетически дебют“, „Патриотична лирика от времето 1876—1880“, „Пловдивски период“, „Емиграция. Романът „Под игото“, „Критик на обществото и моралист“, „Литературната война“, „Романи и исторически драми“, „Поезия на войните“, „Poeta Laureatus“ и „Заклучение“, което представлява своеобразна оценка на делото, ролята и значението на Иван Вазов за българската култура. В края той помества списък на по-важните първи издания на Иван Вазов, по-важните трудове и изследвания на неговото творчество и извънредно ценния обяснителен речник на по-малко известните в Полша исторически лица, споменати в книгата във връзка с творчеството или живота на българския писател. В желанието си да доближи и изтъкне на полския читател въпросите, които третира, Е. Можейко помества цитати от прозата и поезията в свой и по-рядко в чужд превод. От това съдим за факта, че авторът много добре познава българския език; трябва да се каже, че преводите му са много точни и добре предават атмосферата на текста. Като се има пред вид, че монографията е предназначена за полския читател, може само да се съжалява, че Е. Можейко не публикува списък на преведените на полски език Вазови произведения. Книгата е ценен извор на сведения за Вазов и неговото дело. Сравнена с останалите полски изследвания върху творчеството на Вазов, публикацията на Е. Можейко без съмнение е ценна преди всичко, защото изпълнява основната си задача — да приближи до полския читател силуета на този забележителен българин и писател и същевременно задълбочава и разширява знанията на поляците за българската литература в края на XIX и началото на XX в. и попълва съществуваща досега празнина. Това е първата полска монография, която обхваща цялостно неговото творчество. Заслугата на Е. Можейко тук е много голяма.

Не би бил достатъчно пълен нашият преглед, ако не се разгледаат преводите на Вазови произведения на полски език. К. М. Куев ги разглежда доста подробно в споменатата вече по-горе статия, където се спира на преводите до 1952 г., и Хенрика Чайка — в гореспоменатата също вече статия, където разглежда направените преводи до Първата световна война, като внася известни корекции към статията на проф. К. Куев.

Най-ранните преводи от българската литература на полски език са от лириката на Иван Вазов. Хенрика Чайка установи до Първата световна война преводите на 19 стихотворения.

Както вече споменахме, първият преводач и популяризатор на поезията на Вазов е Бр. Грабовски. В своята статия той публикува две стихотворения от Вазов — откъс от стихотворението „Левски“ от цикъла „Епопея на забравените“ и „За любовта не говори“ от сбирката „Гусли“.

В края на XIX и началото на XX в. на полски език се превеждат произведения от Вазов, свързани с народоосвободителното движение. Като се има пред вид тогавашната общественост

историческа обстановка в Полша, интересът към такава тематика в поезията е напълно оправдан. За преводачите това са ценни творби с познавателен характер, които пропагандират идеята за народна свобода и национална независимост. Произведенията на Вазов с историческа тематика отговарят по-малко или повече на възжеланията на полския народ, на неговия стремеж към свобода и вяра в собствените му сили. Че наистина Вазовите стихотворения мобилизират силите на полците и ги призовават за борба, свидетелствува влиянието, което е оказал Вазов по това време на младежите от Плоцк. За този интересен случай пишат в своите статии К. Куев и Х. Чайка.

На полския читател по-позната е Вазовата проза. Досега на полски са преведени около 40 белетристични творби на Вазов. Някои от тях са превеждани два или три пъти (напр. „Под игото“, „Една българка“ и др.). Най-много се превеждат негови разкази (около тридесет) и романи (три). Дълго време в Полша не се проявява интерес към пътеписите му. Едва в 1950 г. е преведен „Един кът от Стара планина“.

Ако става дума за белетристичните творби, „Под игото“ е най-популярното произведение на българската литература в Полша. Първият му превод направи Хелена Соподзко със сътрудничеството на българина Кесяков, който по това време следва в Ягелонския университет. На полски език първият том от романа излиза през 1895 г., а вторият през 1896 г. Както споменава проф. Куев, първото полско издание на „Под игото“ бързо се изчерпва. За втори път романът излиза в Краков през 1905 г. в същия превод. Третото двутомно издание на романа е от 1950 г. — излиза във Варшава в превод на София Волник. Вторият роман е „Казаларската царица“, издаден в 1904 г. в Лвов в превод на Ян Гжегожевски. „Светослав Тертер“ е третият Вазов роман, преведен на полски език от Юзефа Анцова, издаден в 1911 г. във Варшава.

За първи път започва да се печата повестта „Немили-недраги“ в краковското списание „Нова реформа“, преведена от Бр. Грабовски. Цялостно същата повест превежда Хелена Биховска — издадена е в 1949 г. във Варшава.

Преди известно време по книжарниците се появи преводът на „Чичовци“, направен от Халина Калита,¹ известна преводачка от български (тя вече е превеждала разкази на Вазов). Преводът е добър, много добре предава атмосферата на текста, въпреки че на места преводачката поради различни причини се отдалечава от оригинала.

Първата преводачка, която насочва вниманието си към Вазовите разкази, е Юзефа Загуровска-Анцова. Тя запознава полския читател с много от тях. Първоначално ги публикува във вестници и списания, а по-късно ги издава в отделен том в 1904 г. във Варшава. Тук можем да намерим и най-хубавите разкази на Вазов, напечатани дотогава — „Иде ли?“, „Дядо Йоцо гледа“ и др. През 1935 г. във Варшава излизат в серията „Славянска библиотека“ „Разкази“ на Иван Вазов с много добър предговор от Юзеф Голомбек.

Във връзка с тържествата за Вазов в Полша през есента на 1950 г. е издаден том „Избрани разкази“ в превод и съставителство на Хелена Биховска, Бронислав Цирлич, Хенрик Данкович, Халина Калита, Ян Возницки и Юзефа Анцова. Тук за първи път срещаме разказите „Кандидат за хамама“, „Хаджи Ахил“, „Негостолубиво село“, „Сладкодумен гост на държавната трапеза“, „Учител по история“, „Из кривините“, „Апостолът в премеджиде“ и пътеписа „Един кът от Стара планина“. В 1955 г. излиза „Антология на българската новела на XIX и XX в.“ в превод на Бронислав Цирлич и Халина Калита. Тук са поместени шест Вазови разказа. Досега на полски са преведени около 30 разказа на Вазов, няколко от тях в откъси. Те се посрещнаха добре от полските читатели.

За съжаление до днес няма никаква отделна сбирка на полски език с Вазова лирика. Всички преведени досега Вазови стихотворения са помествани по различни вестници, брошури или антологии.

През 1954 г. излезе „Антология на българската поезия“.² Тук можем да намерим 12 Вазови стихотворения, но повечето от тях са вече по-рано превеждани; за съжаление преводачите

¹ Ivan Vazov „Typy i typki“, przełożyła Halina Kailta, Czytelnik, 1970, Warszawa.

² Antologia poezji bułgarskiej, opracował i przedstawił Seweryn Pollak, Czytelnik, 1954, Warszawa.

не познават добре български език и повечето от преводите им не са много сполучливи, а също и стихотворенията не са най-добре подбрани.

Вазовото име влезе също в „Антология на обща литература“, издадена през 1959 г. във Варшава.¹

Най-после би трябвало да споменем книгата от Ванда Шолгиниова „България в полската писменост (1944—1963)“ — библиографски указател за 1944—1963 г.²; тук, разбира се, срещаме и името на нашия писател.

Много преводачи са се заемали с творчеството на Вазов. Най-известните от тях са Хелена Соподзко, Юзефа Загуровска-Анцова, Ян Гжегожевски, Хелена Биховска, Зофия Волник, Халина Калита, Бронислав Щерльч, Здзислав Йежи Кемпф, Ян Возницки. Общо взето, направените преводи са на средно ниво. Първите преводи на полски език са направени от преводачи, които известно време са били в България и това им е помогнало да получат непосредствени впечатления от родината и сънародниците на Вазов. Те добре са познавали не само български език, но и нравите, обичаите, психиката на българския народ, а също така и действителността, която е обкръжавала Вазов. Всичко това ги е улеснило да определят правилно значението на писателя за българската литература и да посочат мястото му в българската национална култура. Заслугата на семейство Соподзко за популяризиране на творчеството на Вазов се състои в това, че те първи са дали възможност на читателите да се запознаят с неговите произведения.

Юзефа Анцова е превеждала предимно разкази (21) и един роман. Никой от полските преводачи не е превел досега толкова много страници от Вазовото творчество. Заслугата на Анцова за популяризиране творчеството на Вазов е значителна, но качествено нейните преводи не са много сполучливи. Тя отлично познава български език, но невинаги успява да намери полското езиково съответствие. Преводът на „Казаларската царица“ от Ян Гжегожевски е по-издържан от преводите на Соподзко. Хелена Биховска превежда точно и художествено Вазовата проза; останалите ѝ преводи са несполучливи или просто остарели.

¹ Panteon wielkich twórców poezji i prozy. Antologia literatury powszechnej. Pod red. Stanisława Lema. T. 2. W-wa, 1959, s. 839—849. lit. bułgarska.

² Wanda Szolginiova, Bułgaria w piśmiennictwie polskim (1944—1963), Prace Instytutu Bibliograficznego, nr. 5, Warszawa, 1965.

ИВАН ВАЗОВ В ПОЛША

Данута Бромович (Краков)

Темата „Иван Вазов в Полша“ не е нова. За пръв път я разработва в 1920 г. д-р Т. Ст. Грабовски, като помества в „Полско-български преглед“ статията „Иван Вазов в полската литература“.¹ По-подробно я разви д-р Куйо М. Куев в доста голямата статия „Вазови произведения на полски език“.² През 1964 г. се появява статията „Рецепция на българската литература до Първата световна война“ от Хенрика Чайка, където между другото авторката разглежда и Вазов.³ И най-после някои бележки за това дава Ханна Карпинска в статията си „Българската художествена проза в Полша“.⁴

Въпреки посочените изследвания върху отражението на творчеството на Иван Вазов в Полша смятам, че няма да е излишно, ако припомним най-важните факти за този период, като към това добавим и някои нови неща, отнасящи се за периода след 1952 г.

До 1950 г. Иван Вазов и Христо Ботев са най-известните български автори в Полша. В по-големия период от време полския читател си изработва представа за българската литература въз основа именно на творчеството на Вазов. За поляците той е поет, чрез който „говори“ целият български народ със своите страдания, надежди и копнежи за свобода“.⁵

Въпреки че първите полско-български контакти възникват в XV в. с похода на Владислав Варненчик, в продължение на цели четири века информацията за България изобщо са много оскъдни. Истинският интерес на поляците към България се поражда през XIX в. До 80-те години на миналото столетие в Полша все още достигат само откъслечни сведения за България. При липса на непосредствена информация, особено през първата половина на XIX в., са били използвани чужди, главно руски източници. От периода на 40-те години могат да се посочат доста примери за руското посредничество в тази област. По същия път стигат до Полша вести за българските книги, печатани в Русия. До 1878 г. полската преса помества главно „bulgarica“, общи информации и пр., а в действителност българите продължават да бъдат непознати за полската общественост. Връзките между нашите два народа се разширяват след полските въстания от 1848 и 1863 г., когато през Дунава на българска територия се прехвърлят полски емигранти.

Фактически литературното българско творчество навлиза в Полша след освобождението на България, когато младата литература е регистрирала по-значителни постижения, когато вече са известни поетичните творби на Петко Славейков, повестите и разказите на Любен Каравелов и поезията на Христо Ботев, а Иван Вазов си е спечелил името на народен писател. В колоните на полската преса все по-често се появяват вести за българското литературно движение, свързани предимно с личността и творчеството на Иван Вазов. До края на XIX и началото на XX в. множество поляци, посетили България по различни поводи и отразили в пре-

¹ Полско-български преглед, год. 2 (1920), кн. 26—27, стр. 203.

² Годишник на СУ, Филологически ф-тет, год. 1952—1953, т. 48, стр. 165—223.

³ Pamiętnik Słowiński, tom XIII, rok 1963, s. 198—229.

⁴ Статията говори за българската художествена проза в Полша след Втората световна война, Език и литература, 1964, кн. 6, стр. 72—79.

⁵ D-r Jan Magiera, Nowa literatura bułgarska, Świat Słowiński, 1913.